

Jan Dyduch

Diakonat stały w świetle dokumentów Stolicy Apostolskiej

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 42/1-2, 57-73

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JAN DYDUCH

DIAKONAT STAŁY W ŚWIETLE DOKUMENTÓW STOLICY APOSTOLSKIEJ

Treść: Wstęp. 1. Podstawy teologiczne i prawne. 2. Przygotowanie. 3. Obowiązki i prawa. 4. Zakończenie.

Wstęp

Nauczanie Vaticanum II, sięgając do korzeni Kościoła, do jego pierwotnych dziejów nie mogło nie przywołać bardzo starego zwyczaju święcenia diakonów przeznaczonych nie do kapłaństwa, lecz dla posługi¹. Dokonując *accomodata renovatio*, Sobór Watykański II postanowił przywrócić po prawie 1000 latach diakonat w Kościele łacińskim jako właściwy i trwały stopień hierarchiczny².

Decyzję o ustanowieniu diakonatu stałego pozostawił Sobór terytorialnym Konferencjom Biskupim. Konferencja Episkopatu Polski dotychczas (styczeń 1999) nie podjęła decyzji o przywróceniu diakonatu stałego. Zachodzi pytanie: czy zbliżający się „Jubileusz Trzeciego Tysiąclecia Chrześcijaństwa” nie jest okolicznością do ponownego przemyślenia tej sprawy. Tym bardziej, że diakonat stały ma nie tylko zaradzić występującym – w niektórych częściach Kościoła – brakom prezbiteriów, ale jest także i to przede wszystkim darem ubogającym wspólnotę kościelną.

1. Podstawy teologiczne i prawne.

Sobór Watykański II naucza: „Chrystus Pan dla pasterzowania Ludu Bożemu i ustawicznego Ludu tego pomnażania ustanowił w Kościele swym rozmaite posługi duchowne, które mają na celu dobro Całego Ciała”³. Wśród nich, już od czasów apostoelskich, ważne miejsce zajmu-

¹ Por. LG. n. 29.

² Tamże, n. 29.

³ Tamże, n. 18.

je diakonat. Mówią o nim Dzieje Apostolskie (6, 1-6). Św. Paweł Apostoł wspomina o diakonach w swoich listach, w szczególności w I Liście do Tymoteusza, gdzie pisze: „Diakonami tak samo winni być ludzie godni...” (1 Tym 3, 8). Z kolei wymienia przymioty i cnoty, którymi oni winni się odznaczać⁴.

Starożytni pisarze kościelni, Ojcowie Apostolscy i Ojcowie Kościoła podkreślają w swoich pismach godność diakonów, znaczenie ich posługi, która jawi się jako posługa Jezusa Chrystusa. Piszą również o wymaganiach do jej sprawowania; diakoni mają być wierni wobec Chrystusa, prowadzić nieskazitelne życie, okazywać posłuszeństwo biskupowi, być powściągliwymi, miłosiernymi i naśladować Jezusa, który „nie przyszedł, aby mu służyło, lecz aby służyć” (Mt 20, 28)⁵. W pierwotnym Kościele diakonat zajaśniał niezwykłym blaskiem i dał wspaniałe świadectwo miłości względem Chrystusa i braci przez wypełnianie dzieła miłosierdzia, sprawowanie świętych czynności i w wykonywaniu posług duszpasterskich⁶.

Z upływem czasu powoli wygasła w Kościele łacińskim praktyka stałego diakonatu. Doszło do tego, że tam prawie całkowicie zaniknął diakonat stały. Podjęta – przez Sobór Trydencki – próba reaktywowania diakonatu jako odrębnego i stałego stopnia święceń, postrzeganego według dyscypliny pierwotnego Kościoła, nie podwoiła się. Coraz wyraźniej odzywały się w Kościele głosy o przywrócenie diakonatu stałego. Sobór Watykański II zadośćuczynił tym prośbom i życzeniom, przywracając diakonat stały tam, gdzie tego będzie domagać się dobro duchowe wiernych. Konstytucja dogmatyczna o Kościele stwierdza: „Na niższym szczeblu hierarchii stoją diakoni, na których nakłada się ręce nie dla kapłaństwa, lecz dla posługi. Umocnieni bowiem łaską sakramentalną, w posłudze liturgii, słowa i miłości służą Ludowi Bożemu w łączności z biskupem i jego kapłanami”⁷. Przez święcenia uczestniczą w sakramencie posługi apostolskiej. Sakrament ten obejmuje trzy stopnie. Pierwszy najniższy jest udziałem diakona. Stąd diakona określamy jako wiernego, który przyjął pierwszy stopień sakramentu święceń i został ustanowiony szafarzem *minister sacer*, należy do stanu duchownego i staje

⁴ Por. Paweł VI, Motu proprio *Ad pascendum*, 15 VIII 1972, AAS 64/1972/534-540.

⁵ Por. tamże, s. 534 nn.

⁶ Por. tamże, s. 536.

⁷ LG, n. 29

się członkiem hierarchii. Chociaż nauczanie Soboru Watykańskiego II nie mówi o diakonach jako posiadających charakter sakramentalny, to jednak zespół Komisji Odnowy Kodeksu Prawa Kanonicznego, zajmujący się sakramentami, był jednomyślny co do tego, że diakoni są naznaczeni charakterem sakramentalnym⁸. Postanowienie Kodeksu Prawa Kanonicznego: „Na mocy ustanowienia Bożego, przez sakrament kapłaństwa niektórzy spośród wiernych naznaczeni w nim niezatartym charakterem, są ustanawiani świętymi szafarzami...” (kan. 1008) odnosi się także do diakonów stałych. Poprzez łaskę sakramentalną, która łączy ich w sakrament święceń, uzyskują swoją tożsamość w Kościele, jawiącą się jako szczególne uczestnictwo i kontynuacja tajemnicy Chrystusa⁹.

Diakonat zostaje udzielony przez wyświęcenie, będące specjalnym wylaniem łaski Ducha Świętego, które upodabnia diakona do Chrystusa – Pana i Sługi wszystkich. Nauczanie konstytucji *Lumen gentium*, przywołujące tekst *Constitutiones Ecclesiae Aegypticae*, mówiący, iż nałożenie rąk na kandydata do diakonatu nie jest *ad sacerdotium sed ad ministereium*, to znaczy nie do sprawowania Eucharystii, lecz do posługi, wskazuje na właściwą tożsamość teologiczną diakonatu. Potwierdza to również przytoczone tam napomnienie św. Polikarpa skierowane do diakonów: „Niech będą miłośni, gorliwi postępujący drogą prawdy tego Pana, który stał się sługą wszystkich”¹⁰.

Diakon uczestniczący w posłudze kościelnej, staje się w Kościele specjalnym znakiem Chrystusa – Sługi. Ma być wykonawcą potrzeb wspólnoty chrześcijańskiej oraz animatorem służby, czyli diakonii, będącej istotnym elementem posłannictwa Kościoła. Materią święceń diakonatu jest nałożenie rąk przez biskupa, zaś formą są słowa modlitwy konsekracyjnej. Zawiera ona trzy elementy: anamnezę, eplikezę i modlitwę wstawienniczą. Anamneza przywołuje historię zbawienia, zawartą w „Dziejach Apostolskich”, dotyczącą zadań jakie wykonywało siedmiu diakonów, ustanowionych przez Apostołów. Epikleza jest istotną formułą sakramentalną. Przywołuje moc siedmiu darów Ducha Świętego i brzmi: „Prosimy Cię, Panie, ześlij na nich Ducha Świętego, aby ich umocnił

⁸ Port. G. Ghirlanda, *Diacono*, W: Nuovo Dizionario di Diritto Canonico, Torino 1993, s. 338.

⁹ Kongregacja Wychowania Katolickiego, *Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium*, 22 II 1998 (= RD), n. 4.

¹⁰ Tamże, n. 5.

siedmiorakim darem Twojej łaski, do wiernego spełniania ich służby”. Trzeci element modlitwy konsekracyjnej jest wezwaniem do życia szlachetnego i do zachowywania ewangelicznej rady czystości¹¹.

Diakonat, jak już wspominaliśmy, jako pierwszy stopień święceń wyznacza znamię i udziela specjalnej łaski sakramentalnej. Znamię to jest znakiem upodabniająco-wyróżniającym, wrytym w sposób niezatarty na duszy wyświęconego, sprawiający jego podobieństwo do Chrystusa – Sługi. Z tym znakiem związana jest łaska sakramentalna – dana i ofiarowana – posiadająca trwałą moc. Wzrasta ona i rozwija się w zależności od wiary i współpracy diakona: „Diakoni, umocnieni łaską sakramentalną w posłudze liturgii, słowa i miłości służą Ludowi Bożemu w łączności z biskupem i jego kapłanami”¹². Diakon spełniając swój urząd służy w zależności i podporządkowany biskupowi, który ma pełnię sakramentu święceń. Diakoni pozostają także w łączności z prezbiterami, z którymi wspólnie są wezwani do służby Ludowi Bożemu¹³.

Diakoni, spełniając potrójną diakonię: liturgii, słowa i miłości, uczestniczą w potrójnej misji Chrystusa i Kościoła; nauczającej, uświęcającej i królewskiej. Diakon powołany jest do głoszenia wiernym słowa Bożego zawartego w Piśmie Świętym oraz do ich nauczania i napominania. Posługę tę wyraża powierzona mu księga Ewangelii w obrzędzie święceń. Posługę uświęcania wykonuje przez wierność modlitwie, szafowanie niektórych sakramentów i sakramentaliów, przez spełnianie posługi Ołtarza i asystowanie biskupowi i kapłanom przy sprawowaniu Boskich tajemnic. Zadanie królewskie realizuje, poświęcając się dziełom miłości i miłosierdzia wobec potrzebujących i w animowaniu różnych działań kościelnych¹⁴. Z tożsamości teologicznej diakonatu wypływają charakterystyczne cechy jego duchowości, która jawi się jako duchowość służby. Doskonałym wzorem tej duchowości jest Jezus Chrystus – Sługa i Najświętsza Maryja Panna – Służebnica Pańska¹⁵.

Status teologiczny i prawny diakona określa jego konsekracja i misja: „Źródłem diakonatu jest konsekracja i misja Chrystusa, do uczestnictwa w których jest powołany diakon. Przez nałożenie rąk i modlitwę konsekracyjną zostaje on ustanowiony świętym szafarzem i staje się człon-

¹¹ Tamże, n. 5-6.

¹² *Katechizm Kościoła Katolickiego* (= KKK), n. 1570.

¹³ RD, n. 8.

¹⁴ Por. tamże, n. 9.

¹⁵ Por. tamże, n. 11.

kiem hierarchii. Fakt ten określa jego status teologiczny i prawny w Kościele”¹⁶.

Diakoni stali są duchownymi i dlatego podlegają przepisom kanonicznym, „między innymi dotyczącym inkardynacji”¹⁷. Dokonuje się to zgodnie z kanonem 266 KPK: „Przyjmujący diakonat staje się duchownym i zostaje inkardynowany do Kościoła partykularnego, lub prałatury personalnej, dla których posługi został promowany” (par 1). Przyjmujący diakonat jest inkardynowany do struktury kościelnej, która posiada zdolność inkardynowania. Są to: Kościół partykularny, prałatura personalna, instytut życia konsekrowanego i kleryckie stowarzyszenie życia apostołskiego. Inkardynacja może być postrzegana tylko jako trwała więź posługi wobec konkretnej grupy Ludu Bożego. Jest ona więzią prawną, posiadającą wartość eklezjalną i duchową, wyrażającą służebne poświęcenie się diakona Kościołowi oraz obowiązek posługi wynikający z przyjęcia święceń¹⁸. Trwała więź diakona ze wspólnotą wiernych dokonana przez inkardynację może ulec zmianie przez ekskardynację i inkardynację dokonaną do nowej wspólnoty, zgodnie z przepisami Kodeksu Prawa Kanonicznego. Diakon może pełnić służbę w innej diecezji niż diecezja inkardynacji, po uzyskaniu zgody obu biskupów i zawarciu między nimi odpowiedniej umowy¹⁹.

Specyficzne powołanie i przygotowanie diakona stałego zakłada wytrwanie w tych święceniach. Ewentualne przejście diakonów stałych niezonatych lub wdowców do prezbiteratu będzie zawsze bardzo rzadkim wyjątkiem, możliwym tylko wówczas, gdy wskażą na to szczególne i poważne przyczyny. Decyzję taką może podjąć właściwy biskup diecezjalny, po uprzedniej konsultacji z Kongregacją Edukacji Katolickiej i Kongregacją d/s Duchowieństwa²⁰.

O wprowadzeniu diakonatu stałego w danym kraju podejmuje decyzję jego Konferencja Biskupia, po uzyskaniu zgody Papieża²¹. Do jej zadań należy także – można ogólnie powiedzieć – kierowanie dyscypli-

¹⁶ Kongregacja d/s Duchowieństwa, *Directorium pro ministreio et vita diaconorum permanentium*, 22 II 1998 (= DMV), n. 1.

¹⁷ Por. H. Schwendenwein, *Der standige Diakon*, W: Handbuch des Katholischen Kirchenrechts, (pod red. J. Listl, H. Müller, H. Schmitz) Rogensburg 1983, s. 229.

¹⁸ RD, n. 8; DMV, n. 2.

¹⁹ Por. DMV, n. 3

²⁰ DMV, n. 5.

²¹ RD, n. 13.

ną dotyczącą diakonów stałych z uwzględnieniem przepisów prawa powszechnego. W szczególności określa ona normy dotyczące: formacji, (kan. 236 KPK), obowiązku codziennego odmawiania Liturgii Godzin (kan. 276), wieku wymaganego do przyjęcia święceń diakonatu (kan. 1031) oraz utrzymania (kan. 281, par 3). Konferencja Biskupia zobowiązana jest przygotować własne „Ratio institutionis diaconorum permanentium” i przesłać do rozpatrzenia i zatwierdzenia przez Stolicę Apostolską²². Normy wydane przez Konferencje Biskupie winny uwzględniać różne grupy diakonów stałych: młodszych, starszych wiekiem, celibatariuszy, żonatych, wdowców, członków instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego²³.

Ustanowienie diakonatu stałego w jakimś kraju nie zobowiązuje biskupów diecezjalnych do ustanowienia go we wszystkich diecezjach. Decyzję taką podejmuje poszczególny biskup, po zasięgnięciu opinii Rady Kapłańskiej i Diecezjalnej Rady Duszpasterskiej. W takim przypadku biskup diecezjalny będzie zobowiązany powołać struktury formacyjne, jak również zatroszczyć się o przeprowadzenie odpowiedniej katechezy, ułatwiającej zrozumienie świeckim i kapłanom sensu i roli posługi diakona. Ponadto postara się o przygotowanie i zatwierdzenie regulaminu diecezjalnego, zawierającego szczegółowe przepisy dotyczące diakonów stałych²⁴.

Wprowadzając w życie wskazania Soboru Watykańskiego II, wiele Konferencji Biskupich różnych krajów przywróciło diakonat stały. Swoje doświadczenia skonfrontują ze wskazaniami nowych dokumentów Stolicy Apostolskiej; zaś dla innych będą one „skutecznym zaproszeniem do odpowiedniego dowartościowania drogocennego daru Ducha Św., jakim jest posługa diakańska”²⁵. Przyjęcie diakonatu – drogocennego daru Ducha Świętego – wymaga odpowiedniego przygotowania.

2. Przygotowanie

Przygotowanie kandydatów, ich formacja jest zadaniem, które jawi się przed całym Kościołem. Opieka Kościoła nad kandydatami do posługi wyraża się w darze słowa Bożego i sakramentów, w miłości, solidar-

²² Por tamże, nn. 13-15.

²³ Por. tamże, nn. 36-39.

²⁴ Por. tamże, n. 16.

²⁵ Tamże, n. 89

ności i modlitwie. Pierwszym animatorem tej działalności jest Duch Chrystusa, który wzywa kandydatów, kształtuje ich serca, pomaga rozpoznać łaskę i jej wspaniałomyślnie odpowiedzieć. Jego znakiem i narzędziem jest biskup lub kompetentny wyższy przełożony, na których spoczywa odpowiedzialność za rozpoznanie powołań i ich wychowanie. Powołują oni, do tego dzieła, współpracowników, którzy w ich imieniu i pod ich nadzorem prowadzą formację. Są to: dyrektor formacji, opiekun, kierownik duchowy, proboszcz i profesorowie ²⁶.

Dyrektor formacji ma za zadanie przewodniczyć, koordynować, organizować i inspirować dzieło wychowania kandydatów oraz przedstawiać biskupowi ocenę o ich zdatości do święceń. Opiekun towarzyszy bezpośrednio kandydatom w drodze do święceń, wspiera ich i pomaga radami: opiekuje się ich małą grupą lub nawet jedną osobą. Kierownik duchowy jest wybierany przez kandydata a zatwierdzany przez biskupa lub wyższego przełożonego. Jego zadaniem jest troszczyć się o rozwój duchowy i pomagać w procesie kształtowania się i dojrzewania duchowości diakońskiej. Proboszcz lub inna osoba reprezentująca urząd kościelny troszczy się o wprowadzenie kandydatów w działalność duszpasterską. Profesorowie prowadzą formację intelektualną, troszcząc się o zdobycie przez kandydatów wiedzy teologicznej i umocnienie ich wiary; tak, aby słowem i życiem świadczyli o Odwiecznej Prawdzie. Wszystkie osoby biorące bezpośredni udział w formacji winny odznaczać się wzorowym życiem, bogatą duchowością, mądrością, odpowiednią wiedzą, gorliwością i przygotowaniem pedagogicznym ²⁷.

Oprócz osób decydujący wpływ na formację mają wspólnoty wychowawcze. Dla młodych aspirantów i kandydatów szczególną pomoc może stanowić rodzina. Swoją postawą pełną szacunku, dobrym przykładem cnót rodzinnych, pomocą materialną i duchową może bardzo owocnie wspierać proces formacji. Wspólnoty parafialne wzywa się do towarzyszenia i wspierania swojego członka w przygotowaniu do święceń. Podobnie stowarzyszenia i organizacje katolickie, zwłaszcza te, z których wywodzą się kandydaci, mogą być dla nich źródłem nieustannej pomocy, światła i gorliwości. Na dynamikę i poziom procesu formacji diakonów stałych, jawi się ona jako środowisko odznaczające się poczuciem więzi i wspólnotowości, duchem służby i zapałem misyjnym. Formacja

²⁶ Por. tamże, nn. 18-20.

²⁷ Por. tamże, nn. 21-25.

ta wspierana przez różne wspólnoty, nie może być postrzegana inaczej, jak tylko jako samowychowanie²⁸.

Proces formacji do przyjęcia święceń diakonatu rozpoczyna się okresem propedeutycznym. Proboszcz przedstawia aspiranta biskupowi, podając motywy, którymi kieruje się aspirant, jego życiorys i charakterystykę zaangażowania duszpasterskiego, Biskup, po zasięgnięciu opinii dyrektora formacji, podejmuje decyzję o przyjęciu do grona aspirantów do diakonatu.

Jest to chwila rozpoczęcia okresu propedeutycznego, który ma aspirantów wprowadzić do głębszego poznania teologii, duchowości urzędu diakonatu oraz do rozeznania powołania. Formacją aspirantów kieruje dyrektor formacji, który powierza ich jednemu lub kilku opiekunom. Jest wskazane, aby tam, gdzie jest to możliwe, aspiranci tworzyli wspólnotę. W programie okresu propedeutycznego zasadniczo nie przewiduje się wykładów tylko spotkania modlitewne, wychowawcze, czas na refleksję i konfrontację. W plan programu okresu propedeutycznego – dla aspirantów żonatych – należy włączyć pogadanki i spotkania dla ich współmałżonek²⁹. Dokumenty nie precyzują czasu trwania okresu propedeutycznego. Biorą pod uwagę, że czas ten przeznaczony jest głównie na formację duchową i na rozeznanie powołania, można przyjąć jako regułę jego trwania przez 1 rok, z możliwością wyjątków. Aspirantom dojrzałym duchowo można okres ten skrócić do kilku miesięcy. W przypadku zastrzeżeń co do aspiranta można okres 1 roku wydłużyć.

Po zrealizowaniu programu okresu propedeutycznego biskup lub kompetentny wyższy przełożony dopuszcza aspirantów, którzy otrzymali aprobatę wychowawców, do grona kandydatów do święceń diakonatu. Dokonuje się to przez odpowiedni obrzęd liturgiczny. Winien on być poprzedzony przedłożeniem prośby własnoręcznie napisanej i podpisanej przez aspiranta, a następnie przyjętej na piśmie przez biskupa własnego lub wyższego przełożonego. Chociaż przez włączenie do grona kandydatów nie nabywa się prawa do diakonatu, jest ono jednak publicznym uznaniem pozytywnych znaków powołania do diakonatu. Nie jest ono ostateczne, bowiem powołanie to ma być potwierdzone w następnych latach formacji³⁰. Prawodawca wymaga, aby okres ten trwał jeszcze przy-

²⁸ Por. tamże, nn. 26-28.

²⁹ Por. tamże, nn. 41-43.

³⁰ Por. tamże, nn. 44-48.

najmniej trzy lata zarówno dla kandydatów młodszych jak i starszych. Kandydaci młodszy mają być formowani w specjalnym domu przeznaczonym do tego celu. Taki dom powinien być kierowany przez odpowiednio dobranych w nim przełożonych, ma w nim panować – ustalona regulaminem – dyscyplina i porządek studiów. Dom ten może służyć potrzebom kilku diecezji a nawet terytorium Krajowej Konferencji Biskupiej. Wyjątkowo może mieć charakter międzynarodowy. W przypadku niemożności utworzenia specjalnego domu formacyjnego, biskup diecezjalny zobowiązany jest zorganizować formację diakonów w inny sposób³¹. Wypada zauważyć, że dokumenty kościelne mówiąc o budynku przeznaczonym do formacji, nie używają słowa „seminarium”, tylko „kolegium” lub „dom specjalny”. Wynika z tego jasno, że budynki seminariów duchownych przeznaczone do formacji kandydatów do kapłaństwa, nie mogą służyć formacji kandydatów do diakonatu stałego. Mówiąc ściślej klerycy zmierzający do kapłaństwa nie mogą być formowani razem z kandydatami do diakonatu stałego. Wydaje się następnie, że nie ma przeszkody, aby kandydaci do kapłaństwa wspólnie z kandydatami do diakonatu stałego uczestniczyli w wykładach z teologii i innych przedmiotów z zakresu nauk kościelnych, prowadzonych na wydziałach teologicznych.

Dla kandydatów starszych do diakonatu stałego, w szczególności żonatych, pracodawca przewiduje program trzechletni, który winna ustalić Konferencja Biskupia. Nie przewiduje on wspólnego zamieszkania w domu formacyjnym, co nie znaczy, że wyklucza uczestnictwo we wspólnocie kandydatów, gdyż taka jest przewidziana; w tym uczestnictwo we wspólnych spotkaniach modlitewnych i formacyjnych. Modele formacji tej grupy osób muszą uwzględniać ich obowiązki rodzinne i zawodowe. Rozwiązaniem mogą być spotkania formacyjne w godzinach wieczornych, pod koniec tygodnia, w czasie wolnym od pracy lub połączenie kilku tych możliwości. Jeśliby takie modele były nie możliwe, przewidziany jest program indywidualny realizowany pod kierunkiem specjalnie upoważnionego do tego celu kapłana³².

Wychowanie diakonów stałych powinno harmonijnie zespolać różne wymiary formacyjne: ludzki, duchowny, teologiczny i duszpasterski. Formacja ludzka ma ukształtować osobowość diakonów tak, aby byli pomo-

³¹ Por. tamże, n. 49.

³² Por. tamże, nn. 51-54.

stem w spotkaniach ludzi z Jezusem Chrystusem. W tym celu mają być formowani w cnotach ludzkich takich jak: sprawiedliwość, uczciwość, prawość, rzetelność itd. Kandydat powinien wypracować umiejętność kontaktu z drugim. Wymaga to uprzejmości, gościnności, szczerości, dyskrecji, roztropności, dojrzałości uczuciowej i umiejętności przebaczenia i pocieszania³³. Formacja duchowa prowadzi do rozpoznania powołania i jego rozwoju w kontekście kształtowania duchowości służby. W tym celu konieczne jest naśladowanie Chrystusa-Sługi i Najświętszej Maryi Panny – Służebnicy Pańskiej. Źródłem duchowości służby jest Eucharystia, słowo Boże i modlitwa. Będą zachodzić różnice w formacji duchowej kandydatów celibatariuszy i kandydatów żonatych. W przypadku tych ostatnich trzeba włączyć w formację duchową ich rodziny, w szczególności żony³⁴.

Formacja doktrynalna jest konieczna ze względu na samego kandydata, który do całokształtu swojej formacji potrzebuje wiedzy teologicznej i ze względu na Lud Boży, któremu będzie diakon w przyszłości służył, spełniając zadanie nauczana. Program formacji intelektualnej ma przygotować Konferencja Biskupia w oparciu o dokumenty Stolicy Apostolskiej. Program ten musi uwzględniać wszystkie dyscypliny wchodzące w skład nauk kościelnych i ściśle z nimi związanych. W formacji teologicznej należy korzystać z istniejących już instytutów nauk kościelnych lub innych instytutów z zakresu teologii. Tam gdzie ich nie ma trzeba założyć odpowiednie szkoły formacyjne³⁵. Formacja pastoralna polega na przygotowaniu do prowadzenia duszpasterstwa wśród Ludu Bożego. Składa się na nią znajomość teologii pastoralnej połączona z praktyką duszpasterską, pozwalającą na praktyczne zastosowanie zdobywanej wiedzy³⁶.

Podczas okresu formacyjnego kandydat powinien przyjąć posługi lektora i akolity i przez odpowiedni czas je wykonywać. Stąd też między lektoratem a akolitatem winien być zachowany odstęp czasowy ustalony przez Konferencję Biskupią wynoszący np. okres jednego roku; zaś między akolitatem a diakonatem przynajmniej 6 miesięcy. Celem otrzymania posług kandydat kieruje do ordynariusza stosowną prośbę, który po jej przyjęciu udziela posług zgodnie z obrzędem zawartym w Pontificale Romanum³⁷.

³³ Por. tamże, nn. 66-70.

³⁴ Por. tamże, nn. 71-78.

³⁵ Por. tamże, nn. 79-84.

³⁶ Por. tamże, nn. 85-88.

³⁷ Por. tamże, nn. 57-59.

Pod koniec okresu formacji kandydat w porozumieniu z dyrektorem formacji może podjąć starania o otrzymanie świeceń diakonatu. Kompetentny przełożony kościelny (biskup lub wyższy przełożony zakonny) oceni: czy kandydat posiada stawiane przez prawo kanoniczne wymagania. Wymaga się od kandydata następujących przymiotów ludzkich: dojrzałość psychiczna, zdolność do dialogu i komunikacji, poczucie odpowiedzialności, pracowitość, zrównoważenie. Kandydat powinien posiadać nieskażoną wiarę, kierować się prawą intencją, cieszyć się dobrą opinią, mieć nienaganne obyczaje, wypróbowane cnoty, jak również inne przymioty fizyczne i psychiczne odpowiadające przyjmowanemu święceni. Wśród cnót ewangelicznych szczególne znaczenie posiada: duch modlitwy, pobożność eucharystyczna i maryjna, proste i pokorne współuczestnictwo w życiu Kościoła, miłość do Kościoła i jego misji, duch ubóstwa, posłuszeństwo, umiejętność tworzenia braterskiej wspólnoty, gorliwość apostołska, dyspozycyjność do podjęcia służby i miłość braterska³⁸.

Kandydat do diakonatu stałego, nie żonaty może być dopuszczony do świeceń po ukończeniu 25 roku życia; związany zaś małżeństwem dopiero po ukończeniu 35 roku życia. Konferencja Biskupia może wydać zarządzenia na podstawie którego wymagany będzie wyższy wiek zarówno od celibatariuszy jak i żonatych (kan. 1031, KPK). Kandydaci muszą być wolni od nieprawidłowości i przeszkód, o których mowa w kanonach 1040-1042 KPK³⁹.

Każdy z kandydatów winien posiadać przymioty odpowiadające jego stanowi: a) celibatariusze – niepodzielnym sercem służyć Chrystusowi; b) żonaci – przez życie małżeńskie ukazać umiejętność kierowania własnym domem, posiadając wzorową rodzinę chrześcijańską oraz uzyskać zgodę żony; c) wdowcy – zagwarantować dzieciom należną opiekę i wyrzec się ponownego małżeństwa; d) członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego – wykazać się umiejętnością powiązania charyzmatu z powołaniem do posługi⁴⁰.

Kandydat zobowiązany jest przedstawić odpowiednie dokumenty: a) prośbę o święcenia połączone z deklaracją o gotowości przyjęcia służby w Kościele; b) świadectwo chrztu i bierzmowania; c) świadectwo przyjęcia posług; d) zaświadczenie o odbytych studiach; e) pisemna zgoda żony i świadectwo ślubu dla kandydatów żonaty⁴¹. Przed udzieleniem

³⁸ Por. tamże, nn. 30-32.

³⁹ Por. tamże, n. 35.

⁴⁰ Por. tamże, nn. 36-39.

⁴¹ Por. tamże, nn. 60-61.

świeceń biskup lub wyższy przełożony winien przeprowadzić odpowiednie badania, mając za cel stwierdzenie posiadania przez kandydata przymiotów wymaganych do przyjęcia święceń. Może zażądać także świadectw kwalifikacyjnych czy wygłoszenia zapowiedzi. Wymagane także jest zaświadczenie o stanie zdrowia fizycznego i psychicznego kandydata⁴². Biskup lub kompetentny wyższy przełożony zakonny podejmuje decyzję o dopuszczeniu do święceń diakonatu. Przed przyjęciem święceń dopuszczeni do nich kandydaci składają wyznanie wiary i przysięgę wierności oraz mają odprawić przynajmniej 5-dniowe rekolekcje. Dodatkowo celibatariusze składają – w ramach przepisane go obrzędu – publicznie oświadczenie o podjęciu obowiązku celibatu⁴³.

Wielkie zadanie, jakie podejmują w Kościele stali diakoni, zobowiązują się do należytego przygotowania i spełnienia wszystkich wymagań postawionych przez prawo kościelne,

3. Obowiązki i prawa

Diakoni, na mocy otrzymanych święceń, są zjednoczeni między sobą we wspólnocie sakramentalnej. Pod władzą biskupa, w łączności z Papieżem, podejmują dzieło budowania Ciała Chrystusa⁴⁴. Różne funkcje kościelne wypełniają diakoni także w łączności z kapłanami: „Wszystkie te funkcje winny być wykonane w doskonałej łączności z biskupem i jego prezbiterium, czyli pod władzą biskupa i kapłana, którzy w danym miejscu prowadzą duszpasterstwo”⁴⁵.

Diakoni stali, jako należący do stanu duchownego, związani są obowiązkami i prawami – zawartymi w Kodeksie Prawa Kanonicznego kan. 273-283 – dotyczącymi duchownych, uwzględniając specyfikę, jaką w Kościele charakteryzuje się diakonat stały⁴⁶. W szczególności są zobowiązani do szacunku i posłuszeństwa wobec własnych przełożonych kościelnych. Diakoni podczas obrzędu święceń składają biskupowi przyrzeczenie szacunku i posłuszeństwa. Wynika stąd obowiązek przyjęcia wiernego wypełniania zadania powierzonego im przez własnego ordynariusza. Zakres posłuszeństwa i dyspozycyjności określa posługa dia-

⁴² Por. tamże, n. 62.

⁴³ Por. tamże, nn. 63-65.

⁴⁴ Por. DMV, n. 6.

⁴⁵ *Sacrum diaconatus ordinem*, n. 23

⁴⁶ DMV, n. 7.

końska oraz to wszystko co łączy się z nią podmiotowo wprost i bezpośrednio⁴⁷. Diakoni mają obowiązek utrzymywać wzajemną więź braterstwa i modlitwy, prowadzą współpracę między sobą, z kapłanami i biskupem. Współdziałają z wiernymi świeckimi i popierają ich misję w Kościele i świecie. Przez umiarkowany i prosty – odpowiadający stanowi duchowemu – styl życia mają dawać w świecie świadectwo Chrystusowi⁴⁸. Diakoni stali nie są zobowiązani do noszenia stroju duchownego, wyjąwszy członków instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego, którzy winni dostosować się do przepisów własnego instytutu czy stowarzyszenia⁴⁹.

Diakoni stali mają prawo do zrzeszania się w celu wspierania i rozwoju własnego życia duchowego, pełnienia dzieł miłosierdzia, pobożności, a także osiągnięcia innych celów, pozostających w pełnej zgodności z ich sakramentalną konsekracją i misją. Nie wolno im zakładać, przynależeć czy działać w stowarzyszeniach lub jakichkolwiek grupach, jeśliby było to trudno pogodzić z ich stanem duchowym albo utrudniałoby wiernie wypełnianie ich posługi. Zobowiązani są do przestrzegania obowiązku rezydencji, szczególnie warunki opuszczenia diecezji na dłuższy czas regulują przepisy partykularne, zawsze jednak za zwolnienia własnego ordynariusza⁵⁰.

Diakon posiada prawo i obowiązek głoszenia Ewangelii. Od chwili święceń, podczas których biskup wręczył mu księgę Ewangelii, staje się jej głosicielem słowem i świadectwem życia. Diakon jako sługa Słowa bierze udział w przepowiadaniu Słowa Bożego. Z zachowaniem przepisów prawa może przepowiadać w całym Kościele. Ma prawo głoszenia homilii. Szczególne jego zadanie wiąże się z katechizacją, którą prowadzi wobec wiernych na różnych etapach ich życia chrześcijańskiego. Diakoni są także wezwani do nowej ewangelizacji. Ewangelizacja ta ma dotrzeć do nowych aeropagów nauczania, jakimi współcześnie jawią się szkoły, wyższe uczelnie i różne formy nowoczesnych środków społecznego przekazu. Diakoni stali są włączeni w odpowiedzialności za zadania misyjne Kościoła, w tym za misje ad gentes⁵¹. Uprawnienia nauczania w Kościele, jakie spełniają diakoni, wypływa z otrzymanych święceń i daje im uczestnictwo w misji prorockiej, zgodnie z przepisami prawa⁵².

⁴⁷ Por. tamże, n. 8.

⁴⁸ Por. tamże, n. 9.

⁴⁹ Por. tamże, n. 10.

⁵⁰ Por. tamże, n. 11 i 14

⁵¹ Por. tamże, nn. 23-27.

⁵² Por. G. Ghirlanda, art. cyt., s. 339.

Święcenia diakonatu dają udział w spełnianiu misji uświęcania, dzięki czemu diakon staje się sługą ołtarza i posiada rozległe uprawnienia w sprawowaniu funkcji liturgicznych. Funkcje te mają spełniać w odpowiednich szatach liturgicznych. Dalmatyka używana w różnych i odpowiednich kolorach liturgicznych, alba, pasek, stuła stanowią liturgiczny strój diakona. Diakon jest zwyczajnym szafarzem sakramentu chrztu. W sprawowaniu Eucharystii asystuje i pomaga tym, którzy przewodniczą wspólnocie i konsekrują Ciało oraz Krew Chrystusa. Jest zwyczajnym szafarzem Komunii św., rozdziela ją w czasie i poza Mszą św., a także znosi do chorych na sposób Wiatyku. Jest zwyczajnym szafarzem wystawiania Najświętszego Sakramentu i błogosławieństwa eucharystycznego. Jemu w przypadku braku prezbiteriów, przypada ewentualna niedzielna celebracja nabożeństwa (chodzi o celebrację nabożeństwa Słowa Bożego połączonego z udzielaniem Komunii św.). Diakonom może być powierzona troska o duszpasterstwo rodzin. Mogą, o ile – zgodnie z przepisami prawa – otrzymają delegację lub subdelegację, asystować przy zawieraniu małżeństw poza Mszą św., jak również udzielać nowożeńcom błogosławieństwa ślubnego w imieniu Kościoła. Diakoni są szafarzami sakramentaliów; mogą przewodniczyć nabożeństwom załobnym odprawianym bez Mszy św., jak też obrzędowi pogrzebowym. Uczestniczą w odprawianiu Liturgii Godzin, zgodnie z zatwierdzonymi księgami liturgicznymi i normami wydanymi przez Krajowe Konferencje Biskupie⁵³.

Przez sakrament święceń diakoni we wspólnocie z biskupem oraz prezbiteriami diecezji uczestniczą w funkcjach pasterskich, ale wykonują je w sposób odmienny, służąc i pomagając biskupowi i kapłanom. Szczególnym ich zadaniem jest posługa miłosierdzia. Ta charytatywna funkcja diakonów polega również na zarządzaniu – w odpowiednim zakresie – dobrami i dziełami miłosierdzia. Dlatego mogą być zatrudniani w biurze ekonoma diecezjalnego lub być współpracownikami Diecezjalnej Rady d/s Ekonomicznych⁵⁴.

Biskupi diecezjalni mogą zgodnie z przepisami prawa, powierzać diakonom różne urzędy kościelne. Jeśli chodzi o uczestnictwo w duszpasterstwie parafialnym, to mogą od biskupa otrzymać misję kanoniczną do współpracy pod kierunkiem proboszcza. W przypadku, gdy parafia

⁵³ Por. DMV, nn. 28-36.

⁵⁴ Por. tamże, n. 37.

z powodu braku kapłanów nie ma proboszcza, wówczas diakoni mogą współpracować w duszpasterstwie parafialnym pod kierunkiem kapłana, który jest właściwym duszpasterzem, na przykład jest proboszczem w sąsiedniej parafii. W tym względzie diakoni mają pierwszeństwo przed wiernymi świeckimi. Ważną rolę mogą odgrywać diakoni w działalności parafialnych rad duszpasterskich, po ich ustanowieniu mają do nich należeć⁵⁵. Prawodawstwo powszechne otwiera szerokie możliwości współpracy diakonów stałych w duszpasterstwie parafialnym. Winny być one skonkretyzowane w prawodawstwie partykularnym, które powinno być tak skonstruowane, aby diakoni ubogacali duszpasterstwo parafialne⁵⁶.

Duże możliwości owocnej posługi diakonów jawią się na szczeblu diecezjalnym. Posiadający przewidziane prawem kwalifikacje mogą być członkami instytucji diecezjalnych takich jak: rada duszpasterska, rada d/s ekonomicznych, komisje diecezjalne, duszpasterstwo rodzin i innych środowisk społecznych, mogą brać udział w synodzie diecezjalnym. W kuriach diecezjalnych mogą być powołani na stanowisko kanclerza, notariusza, sędziego, assessora, audytora, promotora sprawiedliwości i obrońcy wężła⁵⁷.

Dokumenty kościelne nie zakazują diakonom stałym przyjmowania i wykonywania zawodu czy urzędu świeckiego, ani angażowania się w administrację dobrami doczesnymi czy podejmowania pracy w urzędach publicznych. Mogą także dać przykład uczciwości w prowadzeniu handlu i innych interesów.

Omawiana działalność jest przez powszechne prawo kościelne traktowana inaczej niż w przypadku pozostałych duchownych. Przepisy zabraniające tych działań zostały wobec diakonów stałych uchylone, z tym, że sprawy te może inaczej unormować prawodawstwo partykularne. Przywołane uchylenie nie ma zastosowania do diakonów stałych należących do instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego. Czynne angażowanie się w działalność partii politycznych, związków zawodowych może być dopuszczone wówczas, gdy wymaga tego obrona Kościoła i dobro wspólne obywateli⁵⁸.

⁵⁵ Por. tamże, nn. 39-41.

⁵⁶ Por. H. Schwendenwein, art. cyt., s. 237.

⁵⁷ Por. DMV, n. 42.

⁵⁸ Por. tamże, nn. 12-13.

Szczególnie delikatną sprawą jest uregulowanie utrzymania i ubezpieczenia diakonów stałych. Pracujący zawodowo winni utrzymywać się z otrzymywanych wynagrodzeń, posługę zaś diakańską wykonywać darmo. Diakoni zatrudnieni w pełnym wymiarze czasu w instytucjach kościelnych mają prawo do otrzymywania stamtąd odpowiedniego wynagrodzenia i opieki społecznej. Sprawa sprawiedliwego wynagrodzenia inaczej kształtuje się u diakonów celibatariuszy, niż u diakonów żonatyh, którzy mają na utrzymaniu rodziny. Wypracowanie norm w tej materii należeć będzie do Krajowych Konferencji Biskupich, z uwzględnieniem zasad sprawiedliwości, a niekiedy ewentualnych porozumień między Stolicą Apostolską i Konferencjami Biskupimi z jednej, a rządami poszczególnych krajów z drugiej strony. W niektórych przypadkach potrzebne będą umowy między mającymi przyjąć święcenia diakonatu, a diecezją⁵⁹.

Formacja stała wyświęconych diakonów jawi się jako prawo i obowiązek wynikający z przyjętych święceń i zobowiązań wobec ludu Boga. Formacja taka winna się charakteryzować wiernością wobec Chrystusa i Kościoła⁶⁰.

Zakończenie

Stały diakonat, przywrócony przez postanowienia Soboru Watykańskiego II po prawie 1000 latach, trzeba postrzegać jako dar ubogacający Kościół.

Ostateczna decyzja o wprowadzeniu w jakimś konkretnym kraju święcenia diakonów stałych, została pozostawiona przez Sobór i prawodawstwo posoborowe, łącznie z Kodeksem Prawa Kanonicznego, Krajowym Konferencjom Biskupim. Również Konferencje Biskupie, w oparciu o dokumenty Kościoła Powszechnego, winny ułożyć program przygotowania do święceń dla diakonów stałych, jak i określić ich działanie. Wiele Konferencji Biskupich wprowadziło tę starożytną instytucję w Kościele.

Ostatnie dwa dokumenty Stolicy apostolskiej:

1. „Wytyczne dotyczące formacji diakonów stałych” i 2. „Dyrektorium o posłudze i życiu diakonów stałych” są nie tylko prezentacją przepisów kanonicznych i wskazań praktycznych dotyczących diakonatu stałego, ale stwierdzają, iż stanowi on istotne wzbogacenie misji Kościoła i jeden z owoców nauczania Vaticanum II.

⁵⁹ Por. tamże, nn. 15-20.

⁶⁰ Por. tamże, nn. 63-81.

Il diaconato permanente nella luce della Santa Sede

Il Concilio Vaticano II decise di ristabilire l'istituzione del diaconato permanente, che esisteva nella Chiesa primitiva. Seguendo le indicazioni del Concilio sono apparsi i documenti della Santa Sede riguardanti questo problema: motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* dal 18 aprile 1967, la lettera circolare *Come e stato comunicato* al 16 luglio 1969, motu proprio *ad Pascendum* dal 15 agosto 1972, Il Codice di Diritto Canonico, Il Catechismo della Chiesa cattolica, *Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium* dal 22 febbraio 1998. *Directorium de vita et ministerio diaconorum permanentium* del 22 febbraio 1998.

Sopranominati documenti contengono le norme canoniche e le indicazioni pastorali riguardanti: a) la formazione e le esigenze per ordinazione di diaconato, b) i compiti, i diritti ed i doveri dei diaconi permanenti. I problemi particolari legati alla preparazione al diaconato e all'attività dei diaconi deve essere stabilita dalle Conferenze Episcopali. Esse devono prendere la decisione sull'introduzione del diaconato permanente nel paese determinato, come pure preparare il programma della loro formazione e definire dettagliatamente i loro doveri.